

КНИГА ПЕРША
Чорноморець, матінко

Частина перша
НЕВДЯЧНИЙ УЧЕНЬ

— Як тебе звати?

Голос ударився об розбиті мури монастиря.

— Іван.

— Хм... Скільки ти мене шукав?

— Три роки.

Іван обвів очима руїни. Голос міг долимати з будь-якого куточка, з-за будь-якого пролому, навіть із доволі-таки глибоких льохів — звідти, де авіабомби, падаючи з високості, проклали собі шлях. Чорні пащеки зазубрених проваль хижо запрошували: заглянь, може, твій ворог тут, між купами битої цегли, чекає, щоб всадити кулю в груди.

Тільки на мить вловити, де...

Іван раптом помітив темну постать на тлі сивого неба. Його револьвер виплюнув полум'я, але чоловіка у вікні вже не було.

— Ти добрий агент, Іване. Де тепер таких готують?

На протилежному боці посипалася донизу якась дрібнота. Іван зреагував і миттю перемістився, здолавши отвір у стіні.

— У Воронежі.

— Наше місто. Здавна було нашим.

Голос лунав звідусіль. Здавалося, він виникав із посмугового тінями повітря, гуляв у розбитій Божій обителі, не віщуючи, втім, нічого доброго.

— Дурень думкою радіє, — жбурнув у простір і своє відлуння Іван.

— Може, ти ще й українець?

— Ні, Чорноморцю, — Іван випустив дві кулі навздогін темно-зеленій тіні. За тим — ще дві, намагаючись контролювати рух ворога. У відповідь теж ляснуло — і цеглина біля Іванового обличчя розсипалася дрібним порохом.

— Які мови ще знаєш?

— Знаю багато. Не менше твого.

— Then you are dead, Ivan!¹

Сонце висвітило кремезне плече з того боку. Ціль була просто ідеальною, але Іван з прикрістю подумав, що важко влучити у промені сонячного заходу.

— Ти маєш набой? — почувся баритон Чорноморця.

— Маю.

— А в мене мало, — зітхнуло десь під склепінням.

Іван двома стрибками опустився ярусом нижче.

— Але я взяв твого автомата. Не образишся? — реготнув Чорноморець.

Іван, довго не розмірковуючи, гепнув у пилюку, і тієї ж миті над ним почали несамовито кресати кулі. Гострі скалки обсипали голову й плечі, але встати — означало відразу ж прийняти на себе смертельний свинець. Здавалося, про це подумав у своїй схованці й Чорноморець, бо, як тільки кулі перестали свистати, озвався знову:

— Лежи, Ваня, бо вхопиш між лопатки.

Ага! Тепер голос лунав із-за поточної вибухами колони. Орнамент, що колись прикрашав її, уже обсипався, а от лик Божої Матері... Заступниця дивилася з ікони, якимсь дивом уцілілої у вогняній круговерті, на цей смертельний поєдинок із сумовитим докором. Без зайвого зволікання Іван кинув гранату і єдиним ривком жбурнув себе вниз, у провалля.

Клацнула об цемент репанка.

Клятий пістолет на льоту вислизнув із його руки.

Іван перегрупувався, щоб опуститися на ноги.

¹ Тоді ти мрець, Іване! (англ.) (Тут і далі прим. авт.)

Згори гримнуло.

Він приземлився майже разом із Чорноморцем. Майже разом.

В очах мигнули золотом гудзики мундира. Із тріском розтялась блискавиця: то Чорноморець вдарив головою — різко, розкинувши руки.

Іван хапонув запасний пістоль швидше, ніж покотився на купу битої цегли. Натис на курок, та враз відчув, як могутня сила викручує його руку. Оскаженілий від болю, вивернувся і пружно кинув ворогом об каміння.

— Гр-р-р! — хижо видихнув, опинившись на рівних ногах.

Ухилявся від ударів Чорноморця. Тріщав мундир, влитий у тіло повстанця. Чоботи супротивників то гребли, то рівняли гравій.

Зверху на потрощеній стіні мовчки крутив шиєю крук. Чипів над постатями, що, здавалося, танцювали серед зазубрених обвалів. Очевидно, чекав.

Немов два здоровенних ціпи гупали.

Крук ляснув крильми. З села, зафіксував, біжать чоловіки — дрібні й неначе іграшкові з цієї високості.

А посеред монастиря дві долі зітнулися і не було їм роздоріжжя — лише одна розв'язка. Птах дивився вниз холодним незворушним поглядом. Невідомо, скільки літ прожив на світі, скільки погібелей бачив і скільком небіжчикам вибрав очі. І тепер, коли Боже місце перетворилося на поле битви, коли відгрімili кулети одного бою, а спокій не настав, бо ось два шаленці внизу стялися не на життя, а йому, чорному віснику смерті, на поживу, чекав, чекав на гострих вітрах свого часу. І раптом — все!

Птах угорі крутнув головою.

Щось в Івановому тілі чи то вибухнуло, чи то розкололося, немов суха деревина репнула, — з пекельним тріском на увесь всесвіт. Страшно закричав, засмикався і затих у больовому шоці. За якийсь час важко вибрався з темно-червоної безпам'ятної безодні.

Над ним, втомлено дихаючи, обтрушував із себе пил Чорноморець.

— Добий, — прошепотіли закривавлені губи.

— Чого тобі, москалю? — печально запитав Чорноморець. Стояв над розпластаним ворогом.

— Добий! — рикнув на пекельних лезах болю Іван. Рудий і присадкуватий, наділений могутніми біцепсами, корчився в пилюці.

— Спочатку ти розкажеш... Як вивідав, як вийшов на моїх людей. Хто запродав...

— Даремна праця, — хрипів Іван.

— Скажи хоча б, звідки ти вів мене?

Повстанець не хотів ще відпускати оцю таємничу грізну тінь, що йшла біля нього крок за кроком, що терпіла всю нужденність важкої трирічної гонитви, аби тепер ось вийти на прю і... програти. Програти життя. Дивився на того, чия присутність висіла над ним нестерпним передчуттям сьогоднішнього двобою.

— Із Кракова.

— Хто мій зрадник?

— Не було зради, Чорноморцю, — слова нестерпно важко давалися Іванові. Червона полуда опускалася на очі. — Ми самі... Через нашу агентуру... Не я, інші відстежували тебе ще з Німеччини.

— Кого ще?

Іван мовчав.

— Імена агентів!

Обличчя скаліченого скривилося. Чи то намагався іронічно посміхнутись, чи так нелюдський біль спотворював його обличчя.

— Добий мене... Якщо ти... людина. Я... вже нічого не скажу.

Чорноморець опустил погляд. Перед ним лежав чоловік, гідний кращої долі. Тренований, наділений неабияким інтелектом, а головне — волячим терпінням.

Револьвер сіпнувся у руці. Далі — ще постріл, для певності, у чоло.

Повстанець підтягнувся на руках і вибрався з ями. У вхідній арці, чи то пак на місці тієї арки (бо склепіння й тут було вивране якоюсь диявольською силою і просто-таки вбите, впресоване в ґрунт) бухнуло йому в обличчя зимним протягом. Угорі бовванів мур. Там, де чекав самотньо флегматичний ворон, очевидно, й було гніздо того останнього кулеметника з чоти Берези. Еге ж, поле для обстрілу звідти майже ідеальне: клади німаків по одному — всі ж як на долоні. А зняти його звідти — справа хіба що для досвідчених. Тому чота й поклала тут стільки гітлерівців. Аж доки ті з літаків не вгатили в монастир кілька тонн металу зі смертоносною тротиловою начинкою.

Чорноморець кинув поглядом у долину й повільно дістав зброю. Чоловічина у совєтській уніформі гнав поперед себе гурт хлопів у селянському. Ті засапано теліпали довгими гвинтівками.

Вистрілив, немов тренуючи руку.

Бачив, як покотився з голови ватажка «істребків» кашкет, як його кинуло назад. Хлопці вклякли. Ніхто й не звів цівку, тільки обходили мертвого стороною, немов падло, й роззиралися навкруги. А Чорноморець дивився, розуміючи: кожен із них тепер, відчуваючи фатальність моменту, піде збирати торбу до лісу. І змушений буде щось пояснювати вдома переляканим родичам.

* * *

Сотника Грома спробуй тепер знайди. Вкопався.

Еге ж, німці в Завидівському лісі трусили його, як грушу. Сотня тирсою лягла, а хто вибрався — той день до смерті запам'ятає. З них — кілька добрих парубків потрібно. Ті, хто ковтнув розпеченого залізом повітря, й самі залізними стають, небезпека страх із них випалює. Чорноморець не раз бачив таких — із обсмаленими обличчями, обцілованих дикою смертю, втомлених і... спокійних.

Війна легко робить із хлопа воїна. Бо селяк — то хлібна м'якушка, а повстанець — запечена до чорноти, зашкарубла шкоринка. Вгризи її — і відчуєш усю гіркоту життя.

А Грім — романтик... З курінним Остапом гицали кінно, як дві картинки. Ще Комар був третім. Але той відрікся, продав большевикам усіх, кого знав. Коли б тільки відати, де Комар сидить: тут би йому й клямка. А так...

Отже, Грім. Грім, отже. На районного провідника виходити нелогічно, зараз легко людину запропастити. Між іншим, у містечку новий начальничок з'явився. Цікаво, з собак чи порядна людина? Але хіба пришлють людину, коли самі від рогатого?..

З трьох останніх господарів відділення НКВД лише Воробйов був... ніяким. Такий собі — ні риба ні м'ясо. Його, може, тому й перевели кудись. Не довелося з товаришем Воробйовим побесідувати. А цікаво-цікаво, що то був за чоловік, бо зла, видно, менше мав за душею. Останній же (ну, той, що був іще до Воробйова) тільки гикнув на сходах біля НКВД. Худобина, встиг-таки замордувати станичного з Підбереззя та ще кількох людей. Тьху, набою було шкода. А тепер же в них МГБ, по-новому назвали своє гестапо.

— Сяньку, Чорноморчику, чого ти такий? Все думаєш, думаєш. Невже про мене?

— А-а, ти, цитро! — згріб дівку.

— Зачекай, доїж вареника.

— Вареницю.

— Та ціхо ти-и. Своїми обценьками... З синців теперка не вилізу.

— А певно злякав?

— Мене? Ха-ха. Доїж, кажу.

Перед очима з'явився рудий — той переслідувач, із яким, на щастя, вже покінчено. Чомусь Чорноморцеві стало шкода цього чоловіка. Дивно. Давно не відчував ніяких сентиментів, а тут...

Гідним ворогом був. Сильним і вмілим. Чи ж будуть іще такі? Шкода помирати, якщо кульку випадково вліпить якийсь бовдур.

— Сьогодні в монастирі стріляли, — почувся м'який жіночий голос уже із сусідньої кімнати.

— Дітиська пугачами бавилися.

— А таки-так! Мов дитина, лізеш на рожен! Поговорюють...

— Відьмо!

— Ти ба? Я, коли хоч знати, Відьмою теличку назвала. Тітка Настя, сусідка, зовсім здуріла, як почула. Теперка хрестить на неї, і на мене кладе.

— Варто, варто...

Запала тиша, і враз її голос поближчав, потеплішав.

— Ну, хіба я вже така аж-аж?

Гола-голісінька стояла перед ним. Полум'я з печі гаряче грало на її пружних грудях.

— На... Мене...

Відблисками заграви було наче сповите її лоно.

— Марійчин Петрик так говорить, коли хоче, щоб його на руці взяли, — легко засміялась, безборонно далась пестити. І враз де взялася сила в тій показній жіночій кволості! В солодкому шаленстві виверталася з рук,гнулася в попереку, рвучко сипала волоссям йому в обличчя.

Гупнули двері об стіну.

Чорноморець рвучко підняв її. Засичала, бо плечі об задубілу деревину боляче ковзнули — як об тертку.

— Сяньку! Сяньку!..

У дивних корчах вхопила його своїми чіпкими пальчиками за волосся. Заламувала йому голову назад — несвідомо, бо вже викручував нею палкий вогонь ізсередини. Терпло все. І зойк розплескався об вікно...

— А розкажи, Чорноморчику, скільки таких маєш, як я? — ласицею вкрадалася у його спокій, коли було вже по всьому.

— Гм...

— Багацько маєш. Розкошуєш тепер. Ага, скільки теперка по хатах удовичок різних... Поговорюють.

— Людиська!

Ніжилась біля нього.

— Чув, Сяньку? Отця Степана забрали. Прямо з хати. Били. Образи топтали чобітьми, — зітхнула вже тривожно. — А матуся вхопила городника¹ — і в груди їхньому головному. По саме держално! У селі кажуть, що гріха не буде мати, Бог їй усе простить.

Запала тиша.

— Вчора матусю ховали. Страх було на тее дивитися: усе тіло в ранах кривавих — поколоте, порване, мовби не люди знущалися, а пси голодні гризли. А отця забрали, певно, до Луцька.

— Заплатять.

Ну от, іще одна нитка, що вела до сотника Грома, обірвалася. Отець знав багато, був, попри сан, людиною крицевою і надійною. Ще з того покоління. І головне, мав зв'язки.

— Хто отця Степана запродав, не знаєш?

— На Комара вказують.

— Тепер усе на нього покладуть, не розумієш? Мусить бути хтось ближче.

Мовчала.

— А розпитай-но.

— Може, за те, що пастир, узяли? Згадай перших совєтів — он скільки душпастирів у Луцькій в'язниці помордовано. Ще й церкву розвалять, побачиш.

— Ти-но розвідай, з молодицями поговори. А я вернуся — підсмажу гадину.

У печі гоготіло. Тулилася йому до грудей обличчям. Щось думала.

— А що, жінко, продаси мене большевичкам? — запитав зненацька.

Зустрілися поглядами. В її зіницях палав якийсь внутрішній вогонь.

¹ Городник (діал.) — заступ, лопата.

— Продам, Сяньку. Як будуть мучити, то продам, — тихо прошепотіла і затремтіла всім тілом.

— Зміючка ти, Сою.

Вперше засміявся цього вечора. Пригорнув її до себе ніжно-ніжно. А далі заглянув посмутнілими очима у неймовірно вродливе обличчя:

— Знай: і прийдуть, і будуть катувати. Душу дістануть із тебе. Якщо мене тут застануть — постріляю і закопаю в кінці городу. Якщо ж ні — тобі клямка. Живою будеш, поки про Чорноморця говоритимеш. А як на інших донесеш, то ще й ви-служишся.

Навіть не заплакала. Характер.

— То й з Комариком побачишся, — засміявся. — Комар у советів — за ліпшого друга, в мундирі їхньому ходить. Орден, кажуть, дали йому.

— А щоб тобі заціпило!

Справді заціпило. Помовчав трохи, міркуючи.

— Можу тебе до лісу відвезти. Зараз хлопці криївки готують. Там ще можна перебути трохи, але все одно кінець. А краще було б тобі, голубко, зібрати шмаття і їхати світ за очі. Десь приб'єшся. Диви, й не довідаються про нашу з тобою гречку.

* * *

Цього треба було чекати. Тітка Настя — завжди сердита не-примиренна Соньчина сусідка — першою сказала ті важливі й тривожні слова, які дівчина так прагнула почути.

Що ж, істина завжди знаходиться на поверхні, неначе не-примітна згори золота монетка, вкрита пилюкою. Будеш на-полегливо шукати її, проаналізуєш подумки сотні версій про те, куди вона могла подітися. А потім якось випадково торкнеш свою знахідку — вона, дивися, і зблисне, і зачепиться про-мінчиком за твоє око...

Чи то сусідка, обійстя якої знаходилося далеченько від ху-тора, на краю села, просто була в доброму гуморі, чи, може,